مسئوولیت متن و شکل بدوش نویسندهٔ مضمون میباشد، عقیدهٔ نویسنده لزوماً نظر افغان جرمن آنلاین نمی باشد

داکتر محمد ایمل ۲۰۱۹/۰۳/۰۶

جرګې او مرکې

لومړۍ برخه

تعریف

جرګه د پښتنو یو لرغونی دود دی، چې قومي مشران ، علمای کرام، مخور او پوهان په کې د بېلابېلو مسائلو په اړه سره راټولېږي او پرېکړې کوي.
خو په اصطلاح کې جرګه د قبیلوي سپین ګیرواو مشرانو او علماوو هغې غونډې او جرګې ته وایي چې د بېلابېلو مسائلو د حل لپاره جوړېږي. جرګې تر ډېره د تاریخ په اوږدو کې د پښتنو قبایلو او یا هم د پښتنو په ټولنو او کلیو کې جوړې شوې دي. په قبایلو کې د جرګې پرېکړې باید عملي شي، مخالفت او سرغړونه یې ډېرې ناوړې پایلې لرلی شي.
په جرګو کې واک مطلق د جرګه والو سره وي او فیصلې هم په دواړو غاړو لازمي وی هره غاړه چې سرغړونه وکړي جرګه یې په مقابل کې ودریګي او خپله پریکړه وربانديې عملي کوي .
د جرګې اصطلاحي معنی تر دې هم پراخه ده او د افغانانو هغې تاریخي عنعنوي غونډې ته وایي، چې د اوږدو زمانو په بهیر کې یې زموږ د اولس ټولې ټولنیزې قومي او ملي، سیاسي، اجتماعي، اقتصادي، کلتوري او حتی مذهبي شخړې، ستونزې، ناندرۍ، تاوتریخوالی او خنډونه له منځه وړي او حل کړي او په دې برخه کې یې غوڅې پرېکړې او فیصلې کړې او کوټلې تصمیمونه یې نیولي دي.
مرکه تر جرګې وړه حلقه ده، چې د کلي کور واړه موضوعات او شخړې حل کوي او جرګه د لویو او مهمو مسایلو د حل له پاره جوړیږي.

د جرګې رابلونکې:

د لویې جرګې د جوړېدو اړتیا له بېلابېلو عواملو نه را زېږېدلې، کله بهرنی یرغل او تېری، کله کورنی شخړې او جنګونه، کله د قدرت تشه او کله د قانون جوړولو او د نړیوالو او ملي پېښو په وړاندې د تصمیم نیولو له مخې لویه جرګه راغوښتل کېږي.
د لویې جرګې په را غوښتلو کې ملي تصمیم او اراده اساسي رول لري خو کله چې د بهرني برید په ترڅ کې د هېواد اداره او واکمني له منځه ځي او د تصمیم مرکز ورانیږي، نو بیا ملي مبارزین له کلیو نه را ولاړیږي، د تصمیم یو عاجل مرکز جوړوي او بیا د دې مرکز په وسیله جرګه را غواړي او د هغې د تصمیمونو په رڼا کې مبارزه پرمخ بیایي. د نړیوالو پېښو پر وړاندې د تصمیم نیونې یا د خلکو د ژوندانه د ښه کولو په غرض د قانون او نظام جوړونې لپاره جوړېدونکې جرګې واکمن حکومت راغواړي او زمینه ورته برابروي.
مطلب څنګه چې د حالاتو غوښتنه وي له هغې سره سم د لویې جرګې بولندویه مرجع جوړېږي او بیا لویه جرګه راغواړي.

د جرګې ګډون کوونکې:

په جرګه کې ګډون کوونکي افراد معمولاً د قومونو او خېلونو مشران وي، چې ګډون یې له انفرادیت سره سره د جمعیت معنی لري یعني دوی ظاهراً یو فرد وي، خو بالقوه یو قوم، یو خېل او یو ټولګی وي، چې په جرګه کې د ټولو نماینده ګي کوي. ژبه او ژمنه یې د خپلو ورسره تړلو پرګنو ژبه او ژمنه وي او د هغوی په بشپړ ملاتړ ترسره کېږي، دوی د اولسونو ګوډې ماتې په پوره تدبیر جوړولای، کوشېرولای او ټولنیزې ستونزې له منځه وړلی شي.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکني د لیکنیزې بنې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د جرګو يو بل روحاني توکی ديني علماء دی، چې جرګې د قرانی مبارکو آيتونو په تلاوت پرانيزي او په پرېکړو يې د عاګانې کوي او له لوی خدای (ج) نه يې بری غواړي علماء يعنی مذهبي لاربنوونکي دي، چې په اولسي اصطلاح يې سپين پټکيان بولي.
د جرګو يو بل مهم رکن بيا نرخيان او هغه کسان دي، چې د جرګې او له هغې سره اړوند ټول ولسي تعاملات ورته معلوم وي او د پرېکړو لپاره د پرېکړو قانوني او حقوقي اړخونه روښانوي او په دې برخه کې د تېرو پرېکړو او په ولس کې د معمولو نرخونو شکل او بڼه مجلس ته وړاندې کوي او بيا پرېکړه پرې کېږي.
کله چې جرګو ته دولتي ملاتړ ترلاسه شو، د جرګو په ترکيب کې پر قومي مشرانو سربېره، د دولت لوړ رتبه مامورين او د نورو دولتي ارګانونو په څه پوه کسان او هم هغه انفرادي کسان، چې علمي او ټولنيز مقامونه يې در لودل د دولت له خوا په لويو جرګو کې په انتصابي توګه را تلل، نو له دې کبله په ځينې هغو جرګو کې ، چې د دولت تر سرپرستی لاندې را غوښتې شوې وې د لويو جرګو د غړو شمېره ډېره لوړه وه.

د جرګې بڼه او ټولنځای:

(سبها) چې د آريايانو کوچنی جرګه وه، په هرکلي کې يې يوه خونه ورته ځانګړې کړې وه، چې د اړتيا پر وخت به دې خونې ته را غونډېدل او ټولو خلکو به بې له خاص امتيازه ګډون پکې کاوه او خپلې شخړې به يې پکې فيصله کولې، له دې خونو نه د ځينې لوبو له پاره هم کار اخيستل کېده، ښځو او نارينه و به ګډه غونډه پکې کوله، چې د دې جرګو ژوندی بڼه اوس هم زموږ په قبايلو کې شته او دوی خپلې کلېوالي شخړې پکې فيصله کوي.
بيا وروسته د جرګې غونډې په جوماتونو او حجرو کې هم کېدې.
زياتې جرګې ، چې ګڼ کسان ورته رابلل شوي وي په آزاده فضا کې جوړېدې، چې د جرګې ګډون کوونکو به ښېله حلقه جوړوله او په لږ څه فاصله کې به اورېدونکي هم ورته ناست وو، چې د جرګې خبرې او پرېکړې به يې اورېدلې.
د جرګې غړې د سپين ږيري په نامه ياديږي او مشران هم ورته وايي. جرګه کوم خاص مشر نه لري، بلکې غړي يې په مساوي شرايطو سره کښيني، په جرګه ځای کې، چې د جرګې غړي را ټوليږي نو غونډه په دايروي بڼه جوړوي، چې د پورته او ښکته امتياز پکې رانشي، کله داسې هم کېږي، چې جرګه پټه وي، په دې صورت کې جرګه سيلانيان او اوريدونکي نه لري او نه څوک ور نږدې کېدای شي. د جرګې د جوړېدو لپاره هره قبيله جلا ځای لري او دا ځای سپيڅلی وي، چې په ځينې ځايونو کې بيرغ هم پرې رپول کېږي.
د جرګې ځای سر خلاص وي او په عمومي ډول دا ځای پر ډاګ جوړ شوی وي، چې د جرګې د ننداري له پاره د قبيلې ټول خلک د هغه پر شاوخوا را ټوليږي.

د جرګې امنيت او د متخلفينو مجازات:

له هغه وخته راهيسې، چې دولتونو جرګې جوړه ولوته مخه کړې، نو د امنيت چارې يې د دولتونو پرغاړه دي، د جهاد په وختونو کې د جرګو امنيت د مجاهدينو له خوا نيول کېده، خوتر دې وړاندې په تېرو زرګونو کلونو کې جرګې د خپل جزء په توګه يو امنيتي پوځ هم درلود، چې دا تشکل په پکتيا کې تر اوسه هم د اربکيانو په نامه ياتې دی.
اربکيان هغه قومي سپايان دي، چې د جرګې په وخت کې د جرګې امنيت ساتي او د پرېکړو څارنه يې کوي. اربکيان په هر قوم کې يو ميرلري او هغه له قوم څخه تکړه ځوانان له ځان سره منظموي او کله، چې اضطراري حالت پيښيږي او يا جرګه جوړيږي ميرخپل اربکيان را غوړي، وسله وال کوي يې او خپلې، خپلې دندې ورته ټاکي، دوی په قام کې ځانګړی مصونيت لري او څوک نه شي کولای، چې هغه ته زيان ورسوي. کوم وخت، چې اربکيان په کار ګومارل کېږي، د دوی اجرااتو ته ټول قوم غاړه ږدي او مني يې.
اربکي د يوه لرغوني قبيلوي عرف له بقايا وو څخه دي. په آريايي قبيلو کې به د غسي قبيلوي سپايي د جګړې په وخت کې په قبيلوي جګړو کې د جنګي ټولګيو مشر و او په عادي حال کې به يې د قوم د امنيت ساتل پر غاړه وو.
همدا اربکيان د جرګې د پرېکړو تر اعلانولو وروسته د هغو د تطبيق لپاره ګمارل کېږي او حتی هغه سزاګانې، چې جرګې ټاکلي د هغه مرتکبينو ته ورکوي، که څوک د جرګې له پرېکړو څخه غاړه وغړوي دوی کولای شي، چې پر کور يې اور پورې کړي او ان چې د مرګ سزا ورکړي.
د پټو جرګو اسرار ساتل هم ډېر مهم دي که څوک د جرګې په دوران کې په پټه غوږ ورته کښېږدي او يا د جرګې کوم غړی هغه پرېکړه رسوا کړي، نو د جرګې په امر سخته سزا ورکوله کېږي، چې د کور ترسيځلو او وژلو پورې رسيدای شي.

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

د جرګې د پرېکړو عملي کېدل:

د جرګې پرېکړې بې له دې، چې په کتاب کې وليکلې شي يا د اسنادو ثبت دفتر ولري په همغه شفاهي او ګړنې ډول د کاڼي د کرښې بڼه لري او عملي کول يې حتمي او لازمي دي. له همدې کبله د هېواد په ډېرو برخو کې له عمرونو را هېسې خلکو خپلې شخړې د ولسوالۍ پرځای د ولس اصلاحي جرګو ته رسولې او بې له رشوت او بې نياوۍ نه يې داسې پرېکړې تر لاسه کولې، چې دواړو اړخونو ته به د منلو وړ وې.
د اصلاحي جرګو پرېکړې تر دې حده معتبرې وې، چې زموږ په هېواد کې به د شرعي محکمو قاضيانو، چې کومه شخړه فيصله نه کړای شوه، نو مدعيانو ته به يې ويل، چې اصلاحي جرګې ته سره کښيني او خپله شخړه فيصله کړي او دا پرېکړه به دومره معتبره وه، چې دوی به د خپلو رسمي پرېکړو په کتاب کې درجوله او په دې توګه به يې د شخړې دوسيه ترله او دا ښيي، چې په ولسي تعاملاتو ولاړې پرېکړې ډېرې عادلانه او د خلکو لپاره د منلو وړ وې.
قاضيانو په داسې ډول جانبين راضي کولای نه شول، د مسايلو په تحليل کې د جرګې د ښه والي يو بل مهم دليل دا هم دی، چې جرګه د ډېرو غړو د افکارو له يوځای کېدو څخه جوړيږي او عمومي قضاوت پراخ او هر اړخيز نظر لري او د شخړو او لانجو په هوارولو او فيصله کولو کې نه تېر وځي.
په نړيواله سطحه هم عنعنه دومره ارزښتمنه ده، چې نړيوال حقوق پوهان عقيده څرګندوي، چې د هر ولس او ملت د قوانينو په تدوين کې بايد د دوی کلتور، دودونه او عنعنې په نظر کې ونيول شي.
جرګه د افغانيت او ملي عنعنې يوه بنستيزه برخه ده، چې خان خوشحال خان خټک يې اهميت داسې بيانوي:

بې جرګې نه به هيڅ کار په لاس وانخلي
چـې خـبـر وي د جـرګـې پـه بـرکـت

استاد حبيب الله رفيع له نظره : د جرګې تاريخي ځېرنه د احمدشاهي دورې لويه جرګه

- د شېر سرخ د مزار جرګه:

کله چې د ۱۷۴۷ کال د جون په ۱۹ نېټه نادر افشار د ده باوري منصبدارانو وواژه يو ځل بيا د دې زمينه برابره شوه، چې د افغانستان خپلواکي تر لاسه او د افغانستان د خپلواک دولت له پاره يو انتخابي مشر را منځ ته شي.
د دې مهمې سياسي مسالې د حل لپاره د قومونو مشرانو بيا هم د لويې جرګې لمنې ته لاس وغځاوه او د کندهار د شېرسرخ په مزار کې د يوې لويې جرګې غونډې پيل شوې، په جرګه کې د زياتو قومونو مجربو او باوري مشرانو برخه در لوده، د دې جرګې مهم غړي دا وو.
نور محمد خان غلجی، محبت خان پوپلزی، موسی خان اسحق زی، نصر الله نورزی، حاجي جمال خان بارکزی او....
په دې مزار کې د لويې جرګې غونډې اته ورځې وشوې، خو نتيجه يې څکه ور نه کړه، چې يوه مشر هم بل مشر ته خپل واک نه شو ور کولی او پرخپل ځان يې د هغه واکمنې نه شوای منلی، که څه هم په لومړي نظر د دې کار له پاره نور محمدخان مير افغان ډېر وړ برېښېده، ځکه هم د پاخه عمر او هم د پخې تجربې څښتن و او په ټولو غلجي ټبرونو کې يې محبوبيت او نفوذ در لود، خو څرنګه چې تونډ مزاج يې درلود ونه ټاکل شو، حاجي جمال خان هم زيات قومي څواک در لود او مشران وربېدل، چې دی د واکمنې په وخت کې استبداد ته لاس ونه غځوي، نو ځکه ټولو هڅه در لوده داسې څوک را منځ ته کړي، چې د دوی له ازاد مزاج، د جرګې له اصولو او د افغانانو له ولسي رواياتو او عدالت سره سم ګام واخلي او په راتلونکي کې استبداد ته لاس ونه غځوي او هم د ډېرې پياوړې قبيلې مشر نه وي، تر نهمې غونډې پورې د مشر له پاره ټول شرايط ټاکل شوي وو، د شېر سرخ د مزار ملنګ صابرشاه په دې جرګه کې يو د کم عمر ځوان، چې غلی به ناست، غښتلي متي او زياته هوښياري يې درلوده په دې شرايطو برابر وموند، له ځايه پاڅېد له نژدې کروندې نه يې د غنمو وږي (په بل روايت د وربشو وږي) را وشکول، رايې وړل ، دې ځوان ته يې تاج ترې جوړ کړ، په دستار يې ور وتومبل او غږ يې وکړ:« زه د دې نوي مسووليت له پاره دا ځوان ټاکم!» د ټولو مشرانو دا ټاکنه خوښه شوه، هو! دا ټاکل شوی ځوان احمد خان و، چې بيا وروسته د احمد شاه بابا په نامه ياد شو او په ډېر لږ وخت کې يې د خپل عقل، فراست او مېړانې په متو لويه افغاني ستروواکي(امپراتوري) جوړه کړه او د افغانستان ټولې خاورې يې د نورو له واک نه آزادې کړې او تر دوه نيم سوه کلنې دربدرۍ وروسته د افغانستان بشپړه آزادي تر لاسه شوه.
دا جرګه هم د کميت له نظره ډېره لويه نه وه او محدودو مشرانو برخه پکې درلوده، خو د کيفيت له پلوه ډېره لويه جرګه وه، ځکه د افغانستان د لوېديځ د مهمو قومونو باوري مشران پکې موجود وو او له دې کبله، چې يو لوی سياسي

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ

ګام یې واخیست او د هېواد د مشرتابه په برخه کې یې پوخ او مدبرانه تصمیم وکړ، د دې انتخاب نتیجه ډېره په زړه پورې او مطلوبه وه او د پښتنو هغه متل یې ربښتیا کړ، چې وایي« کار چې په سلا وي بې بلا وي»
د احمدشاه بابا تر مړیني(۱۷۷۲م) وروسته د ده په اولاد کې د اقتدار پر سر خونړۍ کورنۍ شخړې پیل شوې، مدبر وزیر شاه ولیخان بامیزایي د تیمورشاه له خوا ووژل شو او د قومي دښمنیو په نتیجه کې تیمور شاه په غلا پایتخت کابل ته راولېږداوه، د ده تر مړیني وروسته د ده زوی زمانشاه، دسیسو او کورنیو دښمنیو تر لندې مودې واکمنی وروسته د زندان مېلمه کړ او دواک پر سر په واکمنه کورنۍ کې وژنې او قتل وخون دومره زیات شو، چې بالاخره انګرېزانو په ۱۸۳۸م کال کې له دې نفاق نه درنه استفاده وکړه، زموږ پر هېواد یې وسله وال تېری وکړ او زموږ ملي واکمني یو ځل بیا رانسکوره شوه، د دې ټولو بدبختیو لوی علت د جرګې(شورۍ) شاته اچول او د سلا او مشورې له منځه تلل وو.

د ولس جرګې:

- د جهادي مشرانو جرګه:

انګرېزانو، رنجیت سنګ او د افغانستان فراري پاچاشاه شجاع د ۱۸۳۸ کال په جون کې یو دری اړخیز تړون لاسلیک کړ، په دې تړون کې شاه شجاع ته وعده ورکړه شوه، چې دی به د افغانستان پاچاهۍ ته رسول کېږي او ده هم د قدرت په هوس کې د افغانستان زیاتې سیمې انګرېزانو او سکهانو ته ور وبخښلې او د دوی بشپړه غلامي یې ومنله، د همدې قرارداد په بنا شاه شجاع له انګرېزي لښکرو سره د سند او بولان له لارې پر کندهار راغی، کندهار یې ونیو او هلته د انګرېزانو له خوا د ده تاجپوشي وشوه، بیا یې د کابل پر لور لښکر کشي وکړه. غزنی یې لاندې کړ او امیر دوست محمدخان له کابل نه د بخارا په لور تېښته وکړه، شاه شجاع انګرېزانو کابل ته را ووست او پر تخت کښېنول شو، انګرېزي نماینده مکناټن او نورو انګرېزانو علنا ټول اختیارات تر لاسه کړل او پاچا د کلمې په حقیقي معنی تش په نامه پاچا و.
د افغانانو د ملي جرګو برکت و، چې افغانانو ته یې له پردو یرغلګرو سره د مقابلې داسې ملي شعور ورکړی و، چې هر افغان خپل مسوولیت ګاڼه، چې بې له قبلي مفاهمې په خپله خپله سیمه کې را پاڅېږي او د پردي تېري په مقابل کې ملي لښکر تنظیم او له تېري کوونکو سره مقابله پیل کړي.
په همدې اساس کله چې انګرېزان له کندهار نه تر کابل پورې را تلل، په لاره کې ډېر برېدونه پرې وشول او دوی هم خصوصا په غزني کې مجاهدین په ډېر وحشت او قساوت قتل عام کړل، خو دې وحشت او دهشت، نه یوازې دا چې خلک ونه وېرولای شول، بلکې د ملي پاڅېدنو حلقه یې لا پسې پراخه کړه، د افغانستان په ګوټ ګوټ کې خلک پاڅېدل او د دوی د غلام پاچا پر تاسیساتو برېدونه پیل شول، د ملي پاڅون حلقه د مرکز پر لور راتنګېدله او د بېلوبېلو سیمو د مجاهدینو تر منځ مفاهمې ټینګېدلې، د دې پاڅون او د دې مفاهمو نتیجه دا شوه، چې یو ځل بیا یوه ملي لویه جرګه را منځ ته کړي.
د روژې په یوه مبارکه شپه کې د ۱۸۴۱م کال د نومبر په لومړۍ نېټه د کابل ښار په زړه عاشقان وعارفان کې د مشرانو یوه جرګه راغونډه شوه او د یوه عمومي پاڅون له پاره یې پرېکړه وکړه، جرګې چې د بېلابېلو قومونو مشران پکې وو د پاڅون د رهبرۍ له پاره یوه دوولس کسیزه شورا جوړه کړه، استازي یې وټاکل، چې خلک پاڅون ته وهڅوي، د انګلیسانو مخبران او ارتباطات تر څارنې لاندې ونیسي او نور لازم اقدامات وکړي.
د انقلابي شورۍ د مشرۍ له پاره یې نواب محمد زمان خان د رئیس په حیث او امین الله خان لوګري د« نائب» په حیث وټاکل. د دې شورۍ نور مهم غړي: غازي عبدالله خان اڅکزی، میرمسجدي خان او ځنې نور کسان وو.
دانقلاب د څرخ په څرخولو کې د دې مشرانو هم لوی لاس و: سکندرخان بامیزی، امام ویردي(اوزبک) ملا احمد برنج فروش، اکبر خوابګاهي، اغاحسین قزلباش او نورو په لسهاوو کسان د دې لویې جرګې د تدبیرونو په رڼا کې په دوو میاشتو کې دننه انګرېزانو شرمېدلې ماته وخوړه او مجبور شول، چې د ۱۸۴۲ کال د جنورۍ په ۶ نېټه کابل تخلیه کړي او د افغانستان آزادي ومني.
دا لویه جرګه هم د کمیت له پلوه ډېره لویه نه وه، ځکه د نړۍ د وخت د لوی ښکېلاکي ځواک تر واک لاندې سیمو کې جوړېده او د امنیت ساتلو یې بشپړه هوښیاري غوښته، چې وښوده شوه، خو د کیفیت له خوا ډېره لویه جرګه وه او د ملي پاڅون له پاره یې داسې تدبیرونه ونیول، چې په ډېره ښه توګه یې ملي رهبري وکړای شوه او په ډېر لنډ وخت کې یې د هېواد آزادي تر لاسه کړه، خو افسوس چې د انګرېزانو تفتین د قدرت ته رسېدو تر وخته پورې د دې جرګې ځینې غړي لکه: غازي عبدالله خان اڅکزی او میرمسجدي خان د خاینانو او دخپلو اعمالو په لاسونو شهیدان کړي وو او پاتې یې هم د تښتېدلي امیر دوست محمد خان د حکومت د بیا ټینګېدلو په اثر تس نس شول، خو بیا یې هم د نړۍ په تاریخ کې یو لوی کار تر سره کړی و او هغه هم د لومړي ځل له پاره د انګرېزانو د مغرور ښکېلاک شرمېدلې ماته وه، ځکه تر دې وخته دوی خپل قدرت نه ماتېدونکی ګاڼه او د نړۍ نورو لویو او وړو هېوادونو هم فکر کاوه، چې انګرېز نه ماتېدونکی قدرت او قوت دی.

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de
یادونه: دلیکنې د لیکنیزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده ، هیله من یو خپله لیکنه له رالیږلو مخکې په ځیر و لولئ

د امیر شېرعلي خان لويې جرګې:

- لومړی لويه جرګه:

امير شېرعلي خان چې يو روڼ فکره پاچا و، لويو جرګو ته يې يو ځل بيا ارزښت ورکړ، ده په ۱۸۶۵ م کال په کابل کې يوه لويه جرګه جوړه کړه. دې جرګې ته يې د هېواد له بېلابېلو سيمو نه دوه زره کسان را وبلل، څو ده ته د ده د ورونو د اختلاف او د ښمنيو په باب مشوره ورکړي، چې تر دې مشورې وروسته له خپلو ورونو سره جګړې ته متوجه شو، په نتيجه کې يې ماته وخوړه او د کابل تخت يې ورونو ترې ونيو.

- دوهمه لويه جرګه:

همدا راز ده د خپلې واکمنۍ په دوهمه دوره کې په ۱۲۹۰ هـ ق (۱۸۷۳م) کال د خپل ۱۳ کلن زوی عبدالله جان د وليعهدۍ له پاره يولوی جشن جوړ کړ او د شمس النهار د يوه اقتباس په استناد پنځه سوه زره تنه مخور اوسپين ږيري ورته را غوښتل شوي وو او اووه شپې او ورځې يې دوام درلود د همدې لويې غونډې په دوران کې امير شېرعلي خان د افغانستان لومړنی کابينه جوړه کړه، سيد نورمحمد شاه يې صدراعظم وټاکه د بېلابېلو چارو له پاره يې وزيران موظف کړل، دا دواړې جرګې د کميت په لحاظ ډېرې لويې وې او خصوصا د دوهمې جرګې د ګډون کوونکو د شمېر په اقتباس کې که غلطي شوي وي هم يقينا ډېره لويه جرګه به وه، خو کيفيت يې د پخوانيو جرګو غونډې نه و، ځکه اهداف يې تر هغې واړه وو، له ورونو سره جګړه د اقتدار جګړه وه او خلکو له داسې موضوع سره ډېره علاقه نه ښوده او هم د وليعهد ټاکل د پاچا يو بل هوس و، چې د خپل لوی زوی محمد يعقوب خان سر ه د مخالفت له امله يې کړی و، خو بيا يې هم لويه مېوه يی په افغانستان کې د يوه منظم او عسکري حکومت او کابينې را منځ ته کېدل وو.

بيا هم د ولس جرګې

- دمجاهدينو ارتباطي جرګه:

په ۱۸۷۹ ع کال انګرېزانو يو ځل بيا پر افغانستان وسله وال بريد وکړ، امير شېرعلي خان کابل پرېښود او مزار شريف ته د روسانو د مرستې په تمه ولاړ، خو هلته زړه چاودی مړ شو.
انګرېزانو د ده زوی يعقوب خان، چې له زندانه پر تخت کښېنول شوی و له ځانه سره مل کړ. ګندمک شرمېدلی تړون يې ورسره وکړ او د افغانستان حکومت يو ځل بيا د انګرېزانو لاس ته ولوېد.
د افغانستان ولس هم د خپل طبيعي خصلت له مخې د پاخون لاره ونيوه، په هر ځای کې سره را غونډ شول او د خپلو ملي مشرانو په لارښودنه يې پر انګرېزانو بريدونه پيل کړل. د کابل، کوهدامن او کاپيسا د جهاد مشران: محمد کريم خان، غلام حيدر خان کابلي، ميربچه خان کوهدامني، ميرغلام قادر خان او پيانی، پرويز شاه خان پغمانی، د تګاو او نجراو جهادي مشران، د جهاد مشران، محمد عثمان خان ساپی او ورور يې محمد شاه خان، په لوګر کې د جهاد مشران غلام حيدر خان څرخي، سمندرخان او محسن خان لوګري، د ميدان او وردګو جهادي مشران محمدجان خان وردګ او ملا عبدالغفور خان لنګري، د غزني او زابل جهادي مشران ملا دين محمد اندړ، په هرات کې نايب سالار حفيظ الله خان او سردار محمد ايوب خان، په ننګرهار کې عصمت الله خان جبارخېل او د هېواد په ګوټ ګوټ کې په سلهاو نور کسان، چې د ملا مشک عالم د وينا له مخې د جهاد ټول مشران درې زرو تنو ته رسېدل.
دوی ټولو د هېواد په بېلابېلو برخو کې محلي جرګې جوړې کړې وې، چې د ارتباطي شبکو له لارې يې دې جرګو ته د يوې واحدې جرګې بڼه ورکړې وه او د جهاد په ارتباط يې ګډ تصميمونه نيول.
د همدې ګډو تصميمونو له مخې مجاهدينو د انګرېزانو او مزدور حکومت خالي ورانولې، د مرکز په لور را لنډېدل او د کابل د محاصرې حلقه تنګېدله، څو چې د ټولو سيمو مجاهدين له خپلې خپلې خوا پر کابل را چاپېر شول او په انګرېزي چونيو يې اوربل کړ. په دې بريالي جهاد کې نارينه او ښځو ګډه برخه درلوده او د ۱۸۷۹ کال په دسمبر کې يې سوړ ژمی د انګرېزانو له پاره په سره تنور بدل کړ او يوځل بيا يې انګرېزان د شرمېدلې ماتې په لاره روان کړل، چې د (۱۸۸۰) کال په جولای کې يې په ميوند کې د وولس زره لښکر تباه شو.
دې جرګو د انګرېزانو د شړلو پروګرام در لود، خو د افغانستان د آزادۍ د سنبالولو کوم پروګرام ورسره نه و، نو ځکه کومه سکه، چې محمد جان خان ضرب کړې وه پرې ليکلي يې وو:

مـی کنم ديـوانګی تا برسرم غوغا شود
سکه به زر ميزنم تا صاحبش پيدا شود

د لومړی برخې پای

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکاری ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينګه کړئ maqalat@afghan-german.de
يادونه: دليکنې د ليکنيزې بڼې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولـئ